

4. **Метельський П. С.** Уголовно-правовая характеристика провокации взятки либо коммерческого подкупа / П. С. Метельський // Вестник Новосибир. гос. ун-та. Сер. «Право». – Вып. 2. – 2006. – Т. 2. – С. 115–124.
5. **Ожегов С. И.** Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М.: Азбуковник, 1997. – 943 с.
6. **Петренко Б. М.** Політичний екстремізм в системі дефініцій політичної і правової наук / Б. М. Петренко // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вып. 20. – 2010. – С. 122–129.
7. Словник іншомовних слів. – [за ред. О. С. Мельничука] – К.: Українська Радянська енциклопедія, 1977. – 776 с.
8. **Якупов М. Т.** Свобода вседозволенности или провокация экстремистского духа (размышления по поводу публикации карикатур на Пророка Муххамеда) / М. Т. Якупов // Сайт филиала Уфимского государственного авиационного технического университета в Нефтекамске. – Научные работы доцента Якупова М. Т. – Режим доступа: www.nf-ugatu.edu.ru/nauchtrud/svoboda_vsedozvol.doc.

Надійшла до редколегії 17.01.2012 р.

УДК 321

В. Ю. Полянська

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ ТА ЕСТЕТИЧНІ СУДЖЕННЯ В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Привернуто увагу до проблеми визначення місця та ролі естетичних цінностей та естетичних суджень у дослідженні політики. Здійснено огляд концептуальних засад дослідження взаємопроникнення та взаємодії політичних та естетичних цінностей у владній діяльності. Визначено деякі підходи в дослідженні механізмів естетичного судження в аспекті політичних відносин.

Ключові слова: естетичні цінності в політиці, естетичні судження в політиці, естетика політичних відносин, філософія політики.

Привлечено внимание к проблеме определения места и роли эстетических ценностей и эстетических суждений в исследовании политики. Сделан обзор концептуальных оснований исследования взаимопроникновения и взаимодействия политических и эстетических ценностей во властной деятельности. Определены некоторые подходы в исследовании механизмов эстетического суждения в аспекте политических отношений.

Ключевые слова: эстетические ценности в политике, эстетические суждения в политике, эстетика политических отношений, философия политики.

The problem of the place and role of the aesthetical values and aesthetical judgments in the political researches is conduct. The short view of the conceptual points of the interpenetration and interaction of the aesthetical and political values in power activity is done. Some general approaches of the research of the aesthetic judgment mechanism in the political relations aspect are defined.

Keywords: aesthetical values in politics, aesthetical judgment in politics, political relations aesthetics, philosophy of politics.

Вимога філософської рефлексії щодо політичних відносин не є новою, але залишається актуальною протягом всієї політичної історії. Поряд із спробами віднайти інструментарій для аналізу та інтерпретації, пояснення та управління актуальними політичними процесами, явищами, в політологічному дискурсі наявна інтенція до осмислення цих процесів та явищ на більш високому рівні абстракції, включаючи онтологічні, гносеологічні, епістемологічні, а також етичні та естетичні аспекти дослідження політики та політичного. Виклики глобального світу, особливості міжнародних та внутрішньополітичних процесів, пов'язані з кризами та іншими суспільними потрясіннями, виявляють проблеми, які треба не лише вирішити, а й осмислити, спрогнозувати, передбачити можливі варіанти розвитку подій і т. д. Але за рамками дослідження окремих проблем лишається безліч питань, пов'язаних з сутністю цих проблем, їх онтологічними, етичними та іншими аспектами, які наближають до більш узагальненого, більш абстрактного рівня політичного аналізу.

Попри досить серйозні розробки філософсько-політичної проблематики, здійснені в рамках української та російської політичної науки, представлені в роботах О. Панаріна, Е. Позднякова, Е. Баталова, О. Богатурова, Є. Суліми, О. Токовенка, М. Шепелева, В. Кривошеїна та інших дослідників, однією з актуальних проблем науки, що виникає на стику філософії та політики, є визначення відповідного предметному полю політики понятійно-категоріального апарату.

У цьому контексті актуальними звучать широко цитовані слова К. Шмітта щодо можливостей дослідження політики: «Визначити поняття політичного можна лише виявляючи та встановлюючи відповідні політичні категорії. Адже політичне має свої власні критерії, що починають своєрідним чином діяти на протиположності, досить самостійним предметним областям людського мислення та діяння, особливо на протиположності моральному, естетичному, економічному». «Специфічне політичне розрізнення, до якого можна звести політичні дії та мотиви, – це розрізнення друга та ворога... таке розрізнення пристосовуючи до політичного, є аналогічним досить самостійним критеріям інших протиположностей: доброму та злому в моральному, гармонічному та негармонічному в естетичному і т. д.» [6, с. 292].

Взаємопроникнення політичного та естетичного є самоочевидним, але досить проблематичним з точки зору як аналізу, так і пояснення його змісту. Естетичне може проявлятися в політичному, слугувати йому, бути його інструментом або засобом, або протистояти одне одному. Саме через конкретні естетичні або

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Політологія
політичні категорії ми можемо проаналізувати це
взаємопроникнення, певні зв'язки між політичним та естетичним.
Це перш за все категорії естетичної форми, цінностей, судження.

Естетичне поняття форми передбачає відношення сутності до побудови речі. Але ще більшою мірою це поширюється на річ як предмет пізнання: наприклад, на державу як спосіб оформлення існуючого людського суспільства. Втілюючись у просторі, ідея стає артефактом політичної історії, ідеології, режиму, викликає певні асоціації, емоції, переживання. В архітектурі, наприклад, за Гартманом [2], найбільш стабільним є останній або внутрішній прошарок – прошарок ідей, що пов'язує форму будівлі з певною релігійною або державницькою ідеєю, а сам архітектурний витвір може бути тісно пов'язаний з об'єктивним духом.

Для глибокого розуміння зв'язку естетичної форми з політичною ідеєю, можливістю, умовно кажучи, конвертації політичних та естетичних цінностей, механізму дії естетичного судження та його зв'язок з політичним судженням, звичайно доводиться звертатися до класиків та класичного розуміння естетики та її соціальної й політичної функції. Так, Гегель визначає естетику як філософію мистецтва та навіть філософію витонченого мистецтва, говорячи також про розуміння естетики в точному смислі як «науки про відчуття та відчуження»: «...мистецтво являє собою, скоріше, відпочинок, послаблення енергії духу, між тим як субстанційні, сутнісні інтереси життя вимагають, навпаки, напруги сил духу» [3, с. 4]. Змістом мистецтва є ідея, а її формою є чуттєве, образне оформлення. Завданням мистецтва є опосередкування цих двох сторін, об'єднання їх таким чином, щоб вони склали вільне та примирене ціле. Мистецтво за допомогою зображень, що ним надається, разом з тим звільняє в області чуттєвої сфери від влади чуттєвості. Заняття предметами мистецтва залишається чисто теоретичним, і хоча спочатку воно виховує лише увагу до запропонованих зображень, воно, однак, завдяки своєму теоретичному характеру, спрямовує у подальшому увагу також на смисл цих зображень, настанову на порівняння з іншим змістом і робить розум відкритим для загального розгляду цих змістів і впливаючих з такого розгляду точок зору. Отже, метою мистецтва є повчання, виховання. Іноді мистецтво стає інструментом повчання. Й насправді мистецтво стане першим «вчителем народів», зазначає Гегель. Кожен художній твір «представляє собою питання, звернення до серця, що обзивається зворотним відгуком, заклик до душ та умів» [3, с. 76]. Ідея, як прекрасне в мистецтві, є по своїй суті індивідуальною дійсністю або індивідуальним оформленням дійсності, в тому числі і політичної дійсності, що має специфічну властивість являти себе через ідею. Таким чином, ідея, як оформлена співвимірно своєму поняттю дійсність, є ідеалом, який може бути політичним ідеалом.

За Кантом, будь-яке споглядання є лише уявленням про річ, справжні властивості якої не постають цілком, а лише деякі її аспекти проникають в індивідуальне сприйняття цієї речі. Як явища речі можуть існувати лише в людині, а не самі по собі. Нам подобається правильне, те, що здійснене відповідно до певного

Політологія   Філософія і політологія в контексті сучасної культури
поняття розуму, однак для того, щоб предмет подобався, необхідне, за Кантом, дещо більше, ніж єдність та однаковість, що характеризують поняття розуму [4]. Отже, за Кантом, у судженнях про прекрасне нероздільним є те, що в інших судженнях передбачається як відділене одне від одного в нашій свідомості. В прекрасному думка знаходить втілення, виправдання та задоволення. В мистецтві природа та свобода, чуттєвість та поняття одночасно знаходять своє виправдання та задоволення.

За Ф. Шиллером, метою мистецтва є вдосконалення людини, розвиток схильностей, чуттєвості, емоцій, «щоб вони стали розумними в собі, щоб розум, свобода та духовність вийшли зі своєї абстрактності і, об'єднані з розумною в собі стороною природи, отримали в ній плоть та кров» [5].

Поняття, пов'язані з політикою, зі сферою політичних відносин виступають також як абстракції, раціональні конструкції, в тому числі «держава», «політика», «закон», «політичний конфлікт», «політична партія» і т. д. Мистецтво ж втілює та оживляє ці поняття в чуттєвих та образних формах. На нашу думку, зіткнення абстрактності та конкретності політичних відносин відбувається саме в ціннісному вимірі. Цінність є живою та значимою, це те, за що слід боротися, відстоювати та захищати, це те, що відрізняє одну людину від іншої, те, що дозволяє людям об'єднуватись, те, що лежить в основі політичної поведінки, в політичній теорії, ідеології, мотивації. Ціннісне освоєння сфери політичних відносин – це, власне, ключова ланка в моделі політичної діяльності. Відповідно, ціннісне судження – це вже не абстрактне кабінетне поняття «свобода», «справедливість», «незалежність», «право вибору» і т. д., а «тут-і-зараз» буття конкретної особи, групи осіб, що є політичними суб'єктами. Ціннісне судження є проявом цінності в конкретному політичному суб'єкті: чи-то політичній спільноті, чи-то конкретній особі. Ціннісне судження відносить особу до ієрархії цінностей, сформованих у самосвідомості або суспільній свідомості, де вже формується відгук, у тому числі чуттєвий та емоційний, на певне явище або подію, щодо якої власне судження формується.

Аксіологічні аспекти політичних відносин постають як актуальні і з точки зору філософії політики, і з точки зору естетики політичних відносин. Арчі Дж. Бам визначає два типи соціально значимих цінностей, а саме – сутнісні та інструментальні [7]. Сутнісні цінності складаються з відчуття задоволення та страждання, що можна розпізнати в чотири способи: 1) відчуття приємного та неприємного, 2) відчуття задоволеності та незадоволеності, 3) відчуття бажання та апатії та 4) задоволеності та стурбованості. Названі сутнісні цінності проявляються в конкретній чуттєвій формі і можуть виникати з різних приводів, тобто їх джерелом можуть бути різні як політичні, так і власне естетичні форми.

Мілтон Рокіч визначає у сфері соціальних відносин певні моделі оцінки соціальних явищ та процесів особою або критерії бажаного [8]. Це рівність або нерівність; колективні або індивідуальні інтереси; прийняття або відраза до влади; індивідуальна автономія або взаємозалежність;

Філософія і політологія в контексті сучасної культури Політологія
виразність або стриманість; поширеність або специфічність; приписані якості або виключний перформанс (припис / досягнення); приватні відносини або категоріальне членство; персоналізовані або універсалістські стандарти; ворожість або сприятливість або індиферентність; домінування або відданість. Якщо уважніше придивитись до даних моделей оцінки та критеріїв бажаного, можна побачити, що кожен з них або їх комбінації можуть становити політичну програму або навіть політичну ідеологію не лише окремої політичної групи, а й міжнародної спільноти. Окрім того, кожна з моделей має своє понятійне, категоріальне відображення, дефініцію, раціональну структуру, але кожна з них має символічну, образну, чуттєву, іноді пов'язану з досвідом (повсякденним, релігійним, національним і т. д.) та особистим сприйняттям, емоціями бажаного, прийнятного. І без образних та чуттєвих форм раціональні поняття «свободи», «справедливості», «рівності», «традиції» і т. д. лишаються лише сухими раціональними конструкціями, які не мають відгуку в особистості як носії політичної самосвідомості, відповідних цінностей та орієнтацій.

Механізм взаємопроникнення та взаємодії естетичних та політичних цінностей є обмеженим у своєму пізнанні, оскільки виміряти та співвіднести таку взаємодію досить складно. Для цього навіть доводиться обирати методологічний інструментарій суміжних наук. Так, користуючись концептами «символічного капіталу» П. Бурдьє [1], наприклад, можна представити процес взаємодії естетичних та політичних цінностей як конвертацію капіталів, наприклад, політичного в символічний і навпаки.

П. Бурдьє вказує на зосередження символічного капіталу визнаної влади, який з'являється як умова інших форм концентрації або їх супроводження. Символічним капіталом може бути будь-яка властивість (будь-який вид капіталу: фізичний, економічний, культурний, соціальний), тоді як вона сприймається соціальними агентами, чії категорії сприйняті так, що дані соціальні агенти можуть надати цінності даній властивості. Наприклад, уявлення про справедливість, що склалось відповідно до певної системи вірувань, викликає здатність до ідентифікації, оцінки та судження відповідно певних властивостей та вчинків як справедливих або несправедливих. Найбільш грубі відносини сили в той же час завжди є символічними, а дії підпорядкування, покори – когнітивними актами, які приводять у дію когнітивні структури, форми і категорії перцепції, принципи бачення та поділу. Соціальні агенти конструюють соціальний світ через когнітивні структури, які вони можуть застосувати до будь-яких речей у світі, наприклад, соціальних структур, які виявляються конвенціональними. Напрямки складання соціальних структур, їх становлення, диференціація і т.д. визначаються переважно державою або ж держава обмежує довільність такого становлення, задаючи власні критерії сприйняття та оцінки феноменів.

Побудова держави, за Бурдьє, супроводжується створенням загального історичного трансцендентного, іманентного всім підданним. Держава встановлює категорії сприйняття, розуміння соціального світу. На вирішення цього завдання працюють у тому числі і політичні

Політологія   Філософія і політологія в контексті сучасної культури
ритуали, ритмічність, закладена в календарі, певний «внутрішній досвід часу». Бурдьє закликає при цьому долати неокантіанську традицію, де когнітивні структури є формами свідомості, пропонуючи вважати їх «тілесними схильностями». Соціальний світ наповнений закликами до порядку, які виконують тільки ті, хто схильний їх виконувати, хто знаходить глибоко закладені тілесні диспозиції, однак при цьому не виводить їх на рівень усвідомлення або розрахунку. Визнання легітимності, відповідно, не є власне вільним актом ясної свідомості, а є вкоріненим у безпосередньому узгодженні інкорпорованих структур, що стали безсвідомими.

Оминаючи інші елементи концепції П. Бурдьє, можна зробити висновок, що концепт символічного капіталу може слугувати певним доказом можливості перетинання та взаємодії політичного та естетичного в конкретних феноменах та процесах, що мають місце в політичній сфері. І в цьому ж напрямку, але виходячи з інших логічних настанов, може бути пристосоване класичне розуміння естетики як «виховательки народів», за Гегелем, або засобом виховання громадянина, за Шиллером.

Бібліографічні посилання

1. **Бурдьє П.** Дух государства: генезис и структура бюрократического поля. Поэтика и политика. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук / П. Бурдьє. – М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1999. – С. 125–166.
2. **Гартман Н.** Эстетика / Н. Гартман. – К.: Ника-Центр, 2004. – 639 с.
3. **Гегель.** Лекции по эстетике : В 20 т. / Гегель // Сочинения. – М.: Гос. соц.-эконом. изд-во, 1958. – Т. 12. – С. 4–86.
4. **Кант И.** Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М.: Мысль, 1966. – Т. 5. – С. 161–529.
5. **Шиллер Ф.** Собрание починений : В 7 т. / Ф. Шиллер. – М.: Мысль, 1957. – Т. 6. – С. 253.
6. **Шмитт К.** Понятие политического / К. Шмитт // Антология мировой политической мысли : В 5 т. – М., 1997. – Т. 1. – С. 292.
7. **Bahm A. J.** Axiology: the science of values / A. J. Bahm. – Amsterdam – Atlanta, 1993. – 139 p.
8. **Rokeach M.** Understanding Human Values: Individual and Societal / M. Rokeach. – NY., 2000. – 230 p.

Надійшла до редколегії 10.02.2012